

ČETIRI FRAGMENTA TEKSTILA IZ STAROHRVATSKIH GROBOVA

Među mnogim vrijednostima starohrvatskog kulturnog nasljeđa u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika čuva se i više komada tekstila iz srednjega vijeka malo poznata stručnoj i znanstvenoj javnosti. Dok se o ostalim spomenicima, naime, mnogo pisalo, posebno o starohrvatskom nakitu, o tekstilu se kod nas kazalo tek nekoliko usputnih riječi, premda je takvim spomenicima u svjetskoj znanosti poklanjano dosta pažnje. Stoga sam odlučila ovdje prvi put objaviti nekoliko fragmenata tekstila iz starohrvatskih grobova u namjeri da i taj dio fonda Muzeja postane nešto više poznat, odnosno da i kod nas potaknem proučavanje takvih rijetkih ostataka.¹

S obzirom da je izrada tekstila također odraz materijalne proizvodnje i da otkriva stvaralačke i radne mogućnosti u davnim epohama, i ona predstavlja vrijednu arheološku građu, tim više što se radi o vrlo rijetkim nalazima.

Za ovo razmatranje izdvojila sam četiri fragmenta tekstila, i to tri koja potječu iz grobnih cjelina s arheološkog nalazišta Crkvina u Biskupiji² kod Knina i četvrti iz sela Plavna. Ovakav izbor učinila sam stoga što već na prvi pogled ova četiri fragmenta pokazuju iste likovne i tehnološke karakteristike.

Opis fragmenata

Fragment 1 (Tab. I, 1), inv. br. 569, je tekstilna tvorevina nepravilna oblika. Dimenzije: najduža os 9,5 cm, a najkraća os 6 cm. Načinjen je od niti koja je ovijena srebrnom pozlaćenom ovojnicom.³ Nađen je na lokalitetu Crkvina u Biskupiji, u grobu br. 4.

¹ Zahvaljujem prof. Marijani Gušić na dragocjenim savjetima u proučavanju tekstila. Napominjem također da me je ona povezala sa stručnjacima ove problematike u Etnografskom muzeju u Zagrebu.

² Prema nekim podacima u dokumentaciji koja se čuva u Muzeju fragment tekstila 1 pripadao bi inventaru poznatog groba br. 4. Ostala dva također pripadaju biskupijskim grobovima, ali se grobna cjelina ne može pobliže utvrditi.

³ U laboratoriju za opću i anorgansku kemiju Tehnološkog fakulteta u Splitu izvršena je spektrografska analiza kvalitativnog sastava tekstilnih fragmenata 1, 2, 3 i 4, te utvrđeno da su ovojnice niti ovih ostataka načinjene od pozlaćenog srebra.

Fragment 2 (Tab. II, 1), inv. br. 3987, je tekstilna tvorevina nepravilna oblika. Dimenzije: najduža os 12 cm, najkraća os 7,2 cm. Načinjen je od niti koja je ovijena srebrnom pozlaćenom ovojnicom. Nađen je na lokalitetu Crkvina u Biskupiji.⁴

Fragment 3 (Tab. III, 1), inv. br. 3988, je tekstilna tvorevina nepravilna oblika. Dimenzije: najduža os 9 cm, najkraća os 6,5 cm. Načinjena je od niti koja je ovijena srebrnom pozlaćenom ovojnicom. Nađen je na lokalitetu Crkvina u Biskupiji.

Fragment 4 (Tab. IV, 1), inv. br. 3989, je tekstilna tvorevina nepravilna oblika. Dimenzije: najduža os 10,5 cm, najkraća os 7,5 cm. Načinjena je od niti koja je ovijena srebrnom pozlaćenom ovojnicom. Slučajno je nađen u selu Plavnu.⁵

Stil i likovna valorizacija fragmenata

Ova četiri fragmenta tekstila, izdvojena iz fundusa Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, zbog svoje čitkosti, omogućavaju, naime, lakši pristup i konkretnije razlaganje postupka i tehnike njihove izrade. Likovna faktura tih fragmenata je dosta slična, iako svaki od ta četiri ornamenta ima nekih svojih posebnih značajki.

Fragment 1 je mrežica nježne teksture u kojoj osnovni motiv čini mali deformirani kvadrat koji dobiva izgled romba. Taj sitan romb sastoji se od po četiri para niti položenih vertikalno i horizontalno, tako da iz svakog rombića izlaze po četiri slobodne niti koje međusobno povezuju osnovne motive rombića. Ova mrežica ima naglašenu čipkastu teksturu.

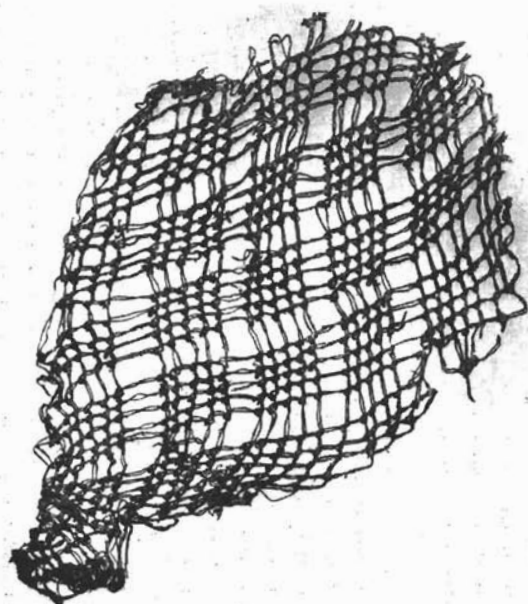
Fragment 2 je također ravnomjerna mrežica. I tu je osnovni motiv deformirani kvadrat koji dobiva izgled romba, sastavljen od po pet pari niti u horizontalnom i vertikalnom smjeru i nešto je veći od prethodno opisanog na fragmentu 1. Između pojedinih kvadrata (rombova) je pet slobodnih niti sa svake njihove strane. Tako je dobivena tekstura fine prozračne mrežice u kojoj su jasno naznačeni motivi romba.

Fragment 3 je također mrežasta formacija, kod koje je na prvi pogled također osnovni motiv mali kvadrat (romb), koji se ponavlja četiri puta tvoreći cjelinu, od susjedne odvojenu užom prugom. Mora da je primarno ova slika dominantno vladala čitavom mrežastom strukturom predmeta, ali to se u fragmentu ne može dosljedno pratiti. I tekstura pojedinog romba razlikuje se od prije opisanih. U ovom fragmentu, naime, svaki romb sastavljen je od po tri para usporednih niti vertikalnih i horizontalnih. Tako je u svakom rombu

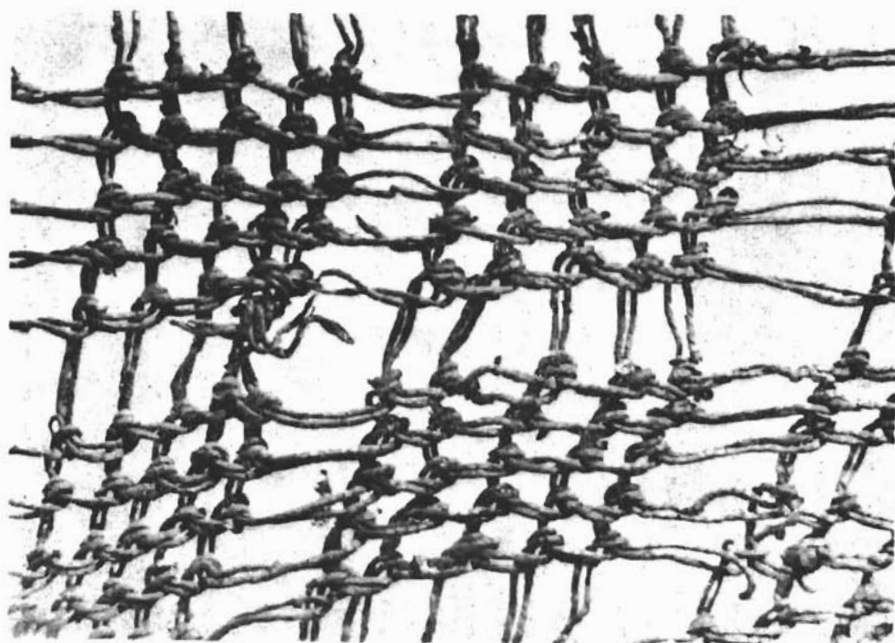
⁴ Redovito tromjesečno izvješće Kninskoga starinarskoga Društva, *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva*, god. 1890. br. 1, str. 30; br. 2, str. 68; br. 3, str. 111; god. 1891. br. 2, str. 62; br. 3, str. 90; br. 4, str. 123, god. 1892. br. 3, str. 94; br. 4, str. 125 i dalje, te Bilješke kroz starinarske iskopine u Kninskoj okolini od 1885—1890, *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva*, god. 1890. br. 2, str. 65; br. 4, str. 143; god. 1891, br. 1, str. 62; br. 2, str. 62.

⁵ S. *Gunjača*, Rad osnivača Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika i utemeljitelja Starohrvatske prosvjete (Povodom stogodišnjice rođenja fra Luje Maruna 1857—1957), *Starohrvatska prosvjeta* (dalje SHP), III. ser., sv. 6, Zagreb 1958, 10, 16; *isti*, Revizija iskopina u Biskupiji kod Knina godine 1950, Ljetopis JAZU, knj. 57, Zagreb 1953, 11 i d.; *isti*, Enciklopedija likovnih umjetnosti Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb 1959, sv. I, str. 384.

⁶ S. *Gunjača*, *Tiniensia archaeologica-historica-topografica I*, SHP. III. ser., sv. 6, Zagreb 1958, 124; *isti*, II, SHP, III. ser., sv. 7, Zagreb 1960, 7 i d.

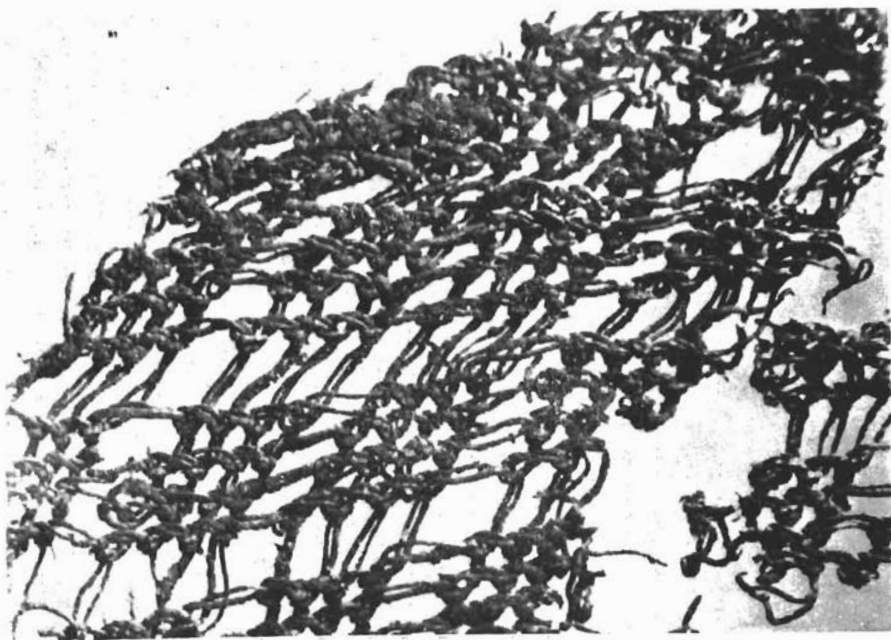
Sl. 1. Fragment 1 s lokaliteta »Crkvina« u Biskupiji; mj. = 1:1

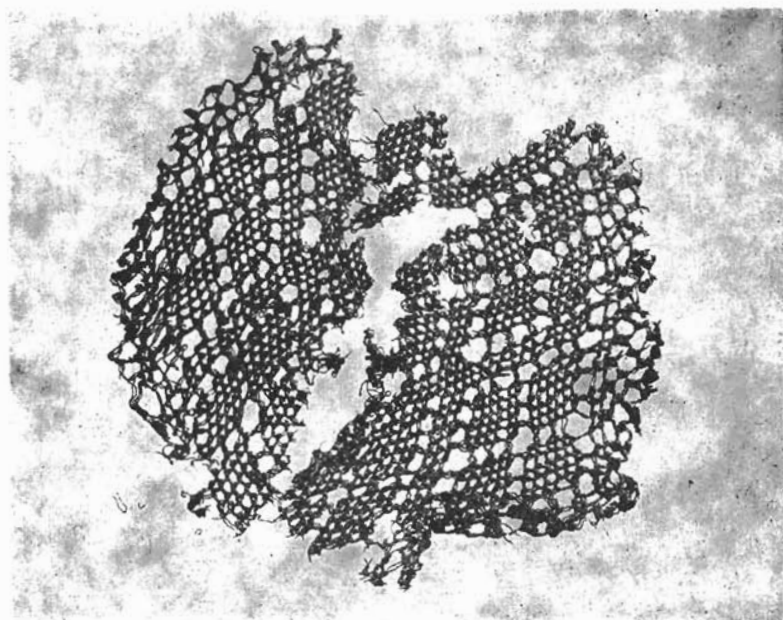
Sl. 2. Povećan detalj istog fragmenta; mj. = 1:4

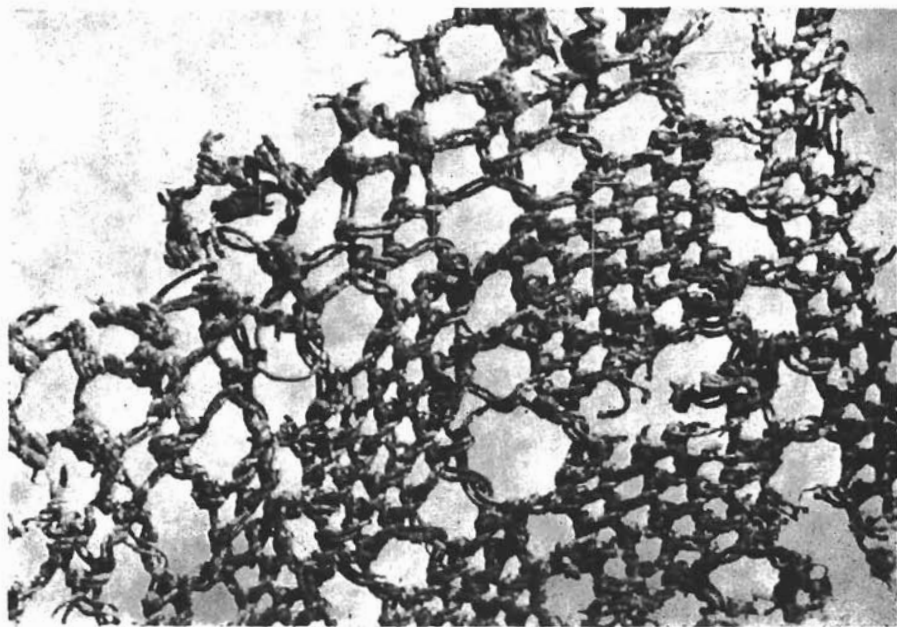
Sl. 1. Fragment 2 s lokaliteta »Crkvina« u Biskupiji iz groba br. 4; mj. = 1:1

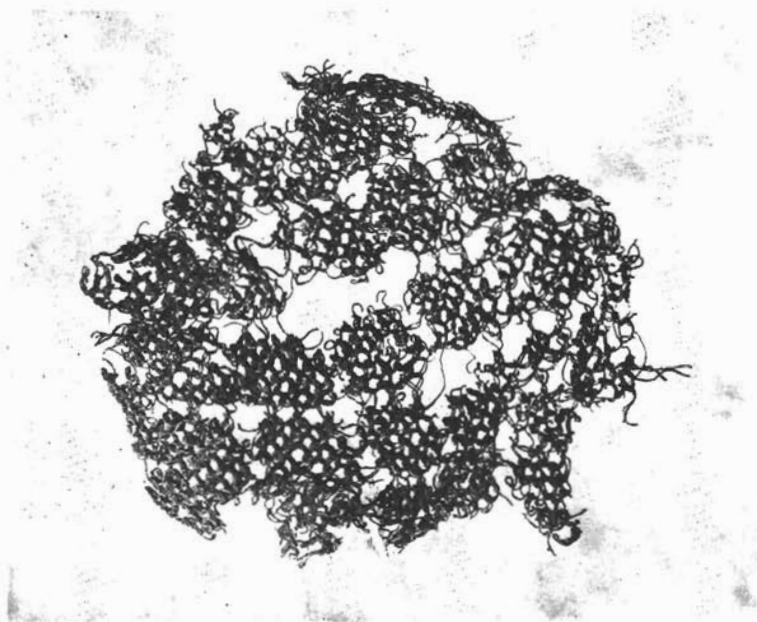
Sl. 2. Povećan detalj istog fragmenta; mj. = 1:4

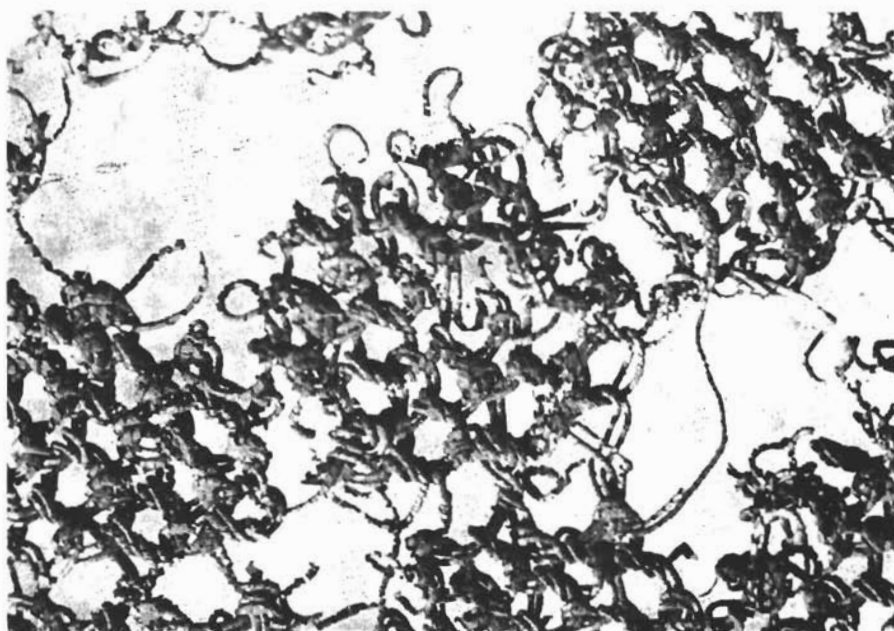
Sl. 1. Fragment 3 s lokaliteta »Crkvina« u Biskupiji; mj. = 1:1

Sl. 2. Povećan detalj istog fragmenta; mj. = 1:4

Sl. 1. Fragment 4 iz sela Plavna; mj. = 1:1

Sl. 2. Povećan detalj istog fragmenta; mj. = 1:4 (Snimio Zlatko Sunko, fotograf Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika)

vidno šest niti, pa su između pojedinih rombića vezice složene od po tri para niti. I još je jedna odlika na ovom fragmentu. Na jednom dijelu, naime, vidljiv je rubni ukras u kojem su nanizane otvorene petlje od istih niti vezanih u čvrste uzlove. Ovaj fragment karakterizira zlatni sjaj ovojnice. I ovaj primjerak u cjelini djeluje kao prozirna mrežica nježne strukture.

Zbog jakog oštećenja tekstilnog ostatka fragmenta 4 tekstura se teže razabire. I tu je očito dominantan motiv romba ili malih četvorina koje su međusobno vezane, čini se, s po tri para dvostrukih niti. Međutim, sve je tako isprekidano da se niti jedva mogu pratiti, pa ostaje nerazjašnjeno je li se u raportu nižu pojedinačni motivi ili je ornamenat sastavljen od brojnih kombinacija osnovnog motiva u neizmjernom ponavljanju ornamente. Unatoč svemu tome likovni izraz ove teksture je izrazito značajan. Mrežica je bujnija, razrađena i kićenija od one u prije opisana tri fragmenta. Na ovom ostatku tragovi pozlate sačuvani su u većoj mjeri, ali znatno manje nego na fragmentu 3.

U sva četiri fragmenta, dakle, manje ili više razrađen je osnovni motiv kvadrata (romba). Očito je, dakle, da se u nama nepoznatoj funkciji predmeta, kod sva četiri fragmenta, radi o istovjetnoj mrežastoj tvorbi nastaloj preplitanjem pozlaćenih niti.

Materijal i tekstilna tehnika

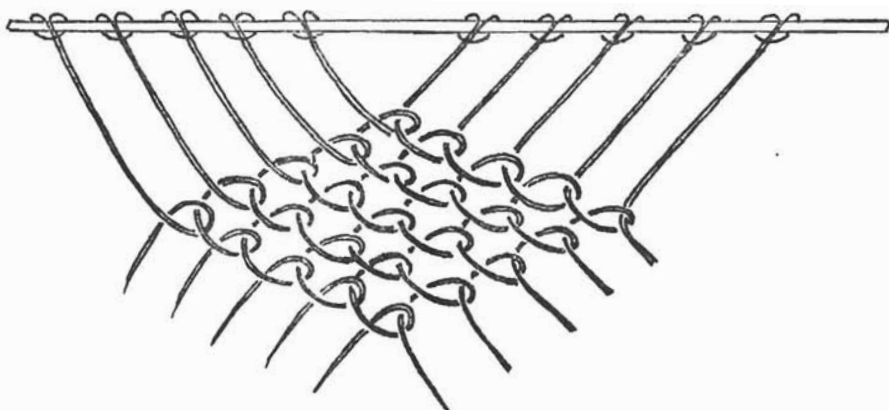
Kod sva četiri fragmenta u čitavom radu primijenjena je dvostruka nit. Na temelju analize radnog postupka, koju su u tekstilnoj radionici Etnografskog muzeja u Zagrebu izveli stručnjaci za folklorni i povijesni tekstil,⁶ očito je da se radni postupak u tvorbi sva četiri fragmenta sastojao u preplitanju usporrednih dvostrukih niti. To se dobro razabire na oba tehnička nacrti (sl. 1, 2) koje je izradila preparator Jasminka Makar. Svaki osnovni motiv, tj. svaki romb izrađen je tako da su u njemu niti preplitane u nepravu uzao, pa iz tih poluuuzlova proizlazi karakteristična tekstura ove čipkaste tvorbe. Na povećanoj fotografiji fragmenta (Tab. I, 2) jasno je vidljivo da se poluuuzlovi nižu u pet redova, dakle da pet dvostrukih niti ulazi u teksturu pojedinog motiva. Izlazeći iz poluuuzlova pojedine dvostruke niti kao slobodne vezice ulaze u određeni simetričnim razmacima u tvorbu slijedećeg romba i u njemu nastavljaju oblikovati poluuuzlove.

Dok je u fragmentu 1 svaki pojedini motiv sastavljen od šesnaest poluuuzlova, kod fragmenta 2 jasno se razabire pet poluuuzlova u rombu.

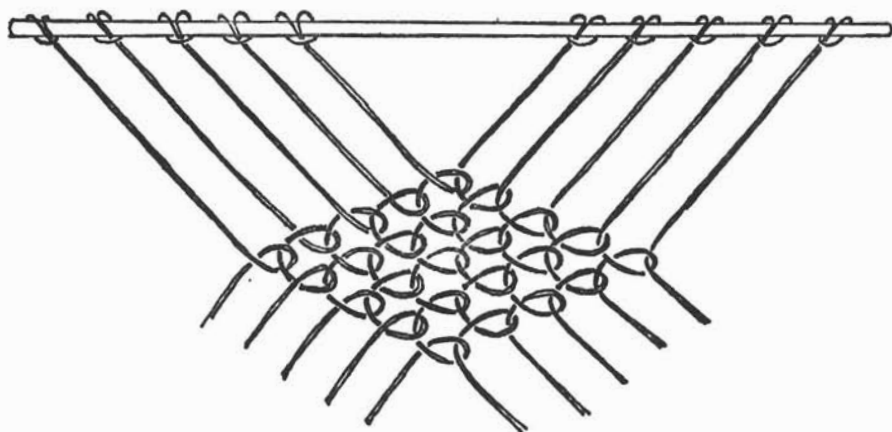
U fragmentu 3 preplitanje je izvedeno drukčijim načinom, i to tako da u motiv romba ulaze dvostruke niti usukane u tri para, pa tako tvore osnovni motiv romba. Ulazeći u romb, od ova tri para razilazi se šest dvostrukih niti od kojih svaka s odgovarajućom slijedećom niti tvori odgovarajući poluuzaos. Na taj način je dobivena gušća tekstura u rombu. Princip rada, tj. preplitanje niti u poluuuzlove, zadržano je i na ovom fragmentu 3, jer se i tu osnovno preplitanje obavlja u nizu poluuuzlova. Od jednostavne teksture uzlanja u fragmentu 1 i 2 razlikuje se stilski složenija izrada kod fragmenta 3.

Već smo u stilskoj ocjeni kod fragmenta 3 primijetili da je sačuvan, osim mrežice koju tvore rombovi složeni po četvero u jednu cjelinu, još jedan po-

⁶ Zahvaljujem stručnjacima tekstilne radionice Etnografskog muzeja u Zagrebu, i to poimenice muzejskim preparatorima Diani Heide, Nerini Eckhel, Zorici Petlevski, a napose Jasminki Makar, koja je na osnovi dekompozicije kod sva četiri fragmenta utvrdila tehniku *macramé*.

Sl. 1. Grafički prikaz fragmenta 1, 2 i 3 s lokaliteta »Crkvina« u Biskupiji. Ravnomjernu mrežicu izvodi deset dvostrukih, usporednih i vertikalnih niti. Međusobnim preplitanjem formiraju očice u osnovnom ritmu prevlačenja odozdo

Sl. 2. Grafički prikaz fragmenta 4 iz sela Plavna. Mrežastu tvorbu formiraju deset dvostrukih, usporednih i vertikalnih niti, koje se međusobno prepliću i oblikuju očice kroz koje se naizmjenično provlače odozgo i odozgo u svaku slijedeću očicu. (Grafički prikaz sva četiri fragmenta izradila je Jasminka Makar, muzejski preparator tekstilne radionice Etnografskog muzeja u Zagrebu)

seban element. To je neka vrsta rubnog ukrasa vidljiva na dvije strane. Dok je na jednoj strani taj rub veoma oštećen, lijevo od istrošene sredine jasno se vidi uska bordura načinjena od čvrstih uzlića izvedenih u tehnici pravih uzlova. Međutim, ne vidi se kako je ta bordura završavala ili se možda nastavljala. Za razliku od nekih poluuzlova u motivima romba, u ovom sitnom detalju očita je tehnika uzlanja, ručni rad poznat u tekstilnoj terminologiji pod nazivom *macramé*.

I fragment 4 izrađen je u istoj tehnici preplitanja s poluuzlovima, samo se u tom veoma oštećenom fragmentu teško prati slijed paralelnih niti. Ipak, po svemu se vidi da je i ovaj fragment izrađen istom tehnikom preplitanja srebrno pozlaćenih niti. Jasno je vidljiva razlika između ovog i ostala tri fragmenta, zacijelo nastala zbog toga jer je osnovna nit drukčija od niti u ostala tri primjerka. Ta se razlika, naime, ističe u bujno razrađenoj mrežici ovog fragmenta. U fragmentu 1, 2 i 3 pozlaćena srebrna ovojnica skladno je ovijena oko svoje jezgre koju čine, vjerojatno, vunena vlakna. Uslijed toga je nit čvrsta, pa to daje glatku fakturu u sve tri čipkane tvorbe tih fragmenata. Međutim, fragment 4 izrađen je od niti kojoj je ovojnica olabavljena zbog čega proizlazi ondulturna faktura uzlanja. Jezgra niti je životinjskog podrijetla i vjerojatno joj je načinjena od ovčjeg crijeva. Ispitivanjem, naime, jezgre niti kemijskim postupkom, koji je izvršen u kabinetu Tehnološkog fakulteta u Splitu,⁷ na osnovi djelomične kvalitativne analize elemenata obavljene s pomoću dušika, kod sva četiri fragmenta isključuje se mogućnost prisutnosti tvrdi vegetabilnog podrijetla (lana, konoplje, pamuka i sl.). To dokazuje da je središnji dio niti koju ovija metalna ovojnica životinjskog podrijetla.

Preplitanje i uzlanje u tehnici *macramé* kojom su izrađeni ovi fragmenti, spadaju u primarne tekstilne tehnike. Preplitanje, na koje se oslanja primarna proizvodnja tekstila, sa svojim osnovnim oblicima, spada među najstarija umijeća primitivnih ljudskih djelatnosti, i mora se smatrati starom gotovo koliko i čovječanstvo. Različiti načini preplitanja, javljaju se kao posljedica upotrebe raznih sirovina, njihove preradbe, pa im podrijetlo valja tražiti u stupnjevima razvitka primarnih djelatnosti. Preplitanje koncem ili vriježi nastaje iz upotrebe savijanja i obamiranja predmeta raznih uporabnih namjena, što se izvodilo vrlo primitivnim uzicama. Takvo elementarno preplitanje obavljalo se već u davnini, pa je u tome mogla služiti i različita nit, uzica ili vriježa. U tekstilnim tvorbama preplitana nit mogla je biti ili kratka — konačna ili produžena — beskonačna, i to ili kao pojedina nit, ili u složenom sastavu usporednih konaca. Od takvih usporednih kratkih konaca jednostavnim splitanjem, koje se na nekom stalku izvodilo prstima, nastala je gusta mrežasta tvorba kod nas poznata pod folklornim nazivom jalba.⁸ Međutim, prvo preplitanje i uzlanje obavljalo se ili prstima ili pomoćnim iglama koje su bile ili s kukicom ili glatke, pa se iz tih radova razvilo danas različito pletenje i kukičanje.⁹

Preplitanje i uzlanje na našim fragmentima drukčije je od onih primitivnih tekstilnih tvorba, pa u njima i prepoznajemo rani oblik preplitanja u tehnici

⁷ Zahvaljujem ing. Josipu Masteliću, asistentu Tehnološkog fakulteta u Splitu, na izvršenoj analizi.

⁸ M. Gavazzi, Pletenje ženskih kapica »jalba«, Etnografska istraživanja i građa I, Zagreb 1934, 44; P. Gabić, Jalba u selu Trg kod Ozlja, Zbornik za narodni život i običaje, knj. 40, Zagreb 1962, 157 i d.

⁹ M. Gušić, Zbirka čipaka sv. Marije u Zadru, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. VI—VIII, Zagreb 1960, 81; J. Kal, Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani, Ljubljana 1931, 150.

macramé. Za rani stupanj ove tehnike govori primjena poluuzlova, koja prevladava u mrežastoj strukturi naših fragmenata. Samo u fragmentu 3 su solidni uzlovi čvrstog *macramé*-uzlanja.

Od najstarijih vremena primarne tekstilne tehnike služe za dekorativni tekstil, a tim se postupcima dobivaju svi mogući i različiti ukrasi, osobito kao rubni svršeci ili dodaci tkaninama.¹⁰

Naša četiri fragmenta izrađena su u tehnici *macramé*,¹¹ a na način da su preplitane usporedne niti. Ipak, to je samo jedna od varijanata *macramé* tehnike, jer nema sastavljenih uzlova, pa je nježna tekstilna tvorba načinjena od nizanja mekih poluuzlova. Tako je dobivena nježna i prozirna faktura čipkaste tvorbe.

Opisane, a i ostale primarne tehnike u izradi ukrasa na odjeći i kućanskim tkaninama, od davnine su djelatnost ženskih ruku. Sitni dekorativni radovi zahtijevaju izuzetnu spretnost prstiju i strpljenja u ritmičkom nizanju motiva, a to oduvijek obavljaju samo žene.¹² Izrađivanje takvih sitnih tekstilnih tvorevina svojstvo je ženske radinosti. Sva je ta golema djelatnost izvan povijesnih vijesti i o njoj nema vidljivih pisanih izvora. To je bitno različit način stvaranja od izrade onog krupnog tekstilnog dekora koji se već na primjer u asirskim radionicama izrađivao unutar muške profesionalne radinosti. Vrste takvog tekstilnog dekora i danas su poznate pod nazivom pozamenterija.¹³ Ali, nasuprot tome, ženska radinost ostaje prisutna u svim vrstama tekstilnog ukrasa u kojima prevladava sitan rad prstima ili tek nekim pomoćnim držalicama ili iglama, a možda su za to poslužili i neki sitni kalemi na što su bile navedene pojedine usporedne niti. U svom prvotnom značenju tehnika *macramé* ostaje kroz čitav srednji vijek. U evropskom tekstilu ta je tehnika dosegla svoj najveći procvat u ranoj čipki oko 1500. godine, kada najbolja izdanja *macramé* tehnike završavaju svoj vijek s pojavom prve renesansne čipke.¹⁴ Međutim, kako je ta tehnika u svom najvišem dometu veoma teško izvodljiva i traži virtuoznu vještinu, a daje tek skroman efekt, *macramé* se u evropskom tekstilu zadržao samo u podređenoj ulozi u službi rubnog ukrasa nižeg tekstilnog ranga.

Tekstilni ostaci iz Grboreza¹⁵ i Bile kod Travnika¹⁶ veoma su slični našim fragmentima, posebice njihove nježne mrežice izvedene u čipkastoj strukturi, ali na žalost njihova dekompozicija radnog postupka, dakle ni tekstilna tehni-

¹⁰ M. Gušić, Porijeklo čipke na batiće, Zbornik za narodni život i običaje, knj. 40, Zagreb 1962, 182—185.

¹¹ Naziv *macramé* usvojen je najprije u Francuskoj očito pod utjecajem ranih medijevalnih oblika na tekstilnim ukrasima usvojenih posredstvom Saracena. Na Bliskom istoku, naime, odavno se žensko lice pokrivalo različitim prevjesama kojima je rubni ukras bio izrađen u preplitanju i uzlanju. Naša riječ marama dolazi od arapske riječi mahrama koja označava nešto što je tabu, zabranjeno, a to je i ženski obraz, pa je takav naziv prenesen i na pokrivalo za žene, pa i na ukras ženskog vela. Na zapadu izgubio se naziv za samu prevjesu, pa je riječ prenesena na tehniku takvog ukrasa, i baš to je današnji naziv *macramé*. Danas je to uobičajeni tehnički termin za ovu vrstu dekorativnog tekstila. E. Lewis, The Romance of Textiles, New York 1953, 140—149; K. Lokotsch, Etymologisches Wörterbuch der europäischen Wörter orientalischen Ursprungs, Heidelberg 1927, 108, No 1361; Larousse du XXe siècle, vol. 4, Pariz 1931, 581.

¹² M. Gušić, Perizom u raki sv. Šimuna u Zadru, Balcanica, VIII, Beograd 1977, 171.

¹³ Ista, Porijeklo čipke, 177—178.

¹⁴ Ista, o. c., 184.

¹⁵ Š. Bešlagić, Grborezi srednjovjekovna nekropola, Sarajevo 1964, 88, tab. XI, 1.

¹⁶ I. Čremošnik, Srednjovjekovna kapa iz Bile kod Travnika, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, N. s., sv. VII, Sarajevo 1952, 152.

ka nisu poznati. Međutim, primjeri koji odaju tvorbu u *macramé* tehnici, kako je prezentiraju naša četiri fragmenta s osnovnim radnim postupkom u izvođenju mekanog poluuzla, u tekstilnoj stručnoj literaturi nisu, koliko mi je poznato, do sada objelodanjeni.

Datiranje fragmenata

Datiranje tekstilnih fragmenata od 1—4 bilo bi nemoguće kada bi se oni promatrali odvojeno od ostalih predmeta grobnog inventara s kojima oni čine cjelinu.

Iz arheološkog lokaliteta Crkvina u Biskupiji potječu fragmenti 1, 2 i 3. Snimke tekstilnih primjeraka, zajedno s onim iz Plavna, fragment 4, već godine 1911. donijela je N. Bruck Auffenberg.¹⁷ Zatvorena grobna cjelina s arheološkog nalazišta u Crkvini, tj. grob br. 4, najmjerodavnija je i najsigurnija osnovica iz koje se mogu izvesti zaključci. Stoga je polazno mjesto istraživanja starohrvatsko groblje na Crkvini, gdje je nađeno izvanredno lijepo i bogato dekorirano oružje karolinškog tipa iz IX. stoljeća. To upućuje na zaključak da su pokojnici bili ugledni dostojanstvenici toga vremena.

Međutim, podaci vezani uz tekstilne ostatke u drugim grobovima nekropole, iako škrti, ipak posredno pomažu u datiranju. Tako iz podataka koji se odnose na pokojnika u kamenom sarkofagu doznajemo da je bio »zaodjeven sitnom tkaninom«.¹⁸ Dijelovi tekstila oko njegove glave, koji su služili za njeno pokrivanje, te ostaci odjeće na njegovom tijelu i nogama, raspadali su se već na sam dodir — »jest istrunula fino tkana debela svila«.¹⁹ U istom članku autor navodi i pokojnikove »neke lagane cipele«²⁰ koje su se mogle također fragmentarno sačuvati, pa bismo ih smjeli vidjeti, možda, i u ostacima odjeće tekstilna fragmenta 2 i 3. »Uljepljenih tragova odjeće sitne tkanine«²¹ nađeno je i u zidanoj i presvođenoj grobnici, te u grobu br. 4 u kojemu »opažalo se tankih nitih odjeće dobrim zlatom protkane«.²² Iz tog groba potječe i naš fragment 1, koji je, kao iz grobne cjeline, upisan u inventarnoj knjizi Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika zajedno s ostalim nalazima iz toga groba.²³

Važni su i nalazi u grobovima br. 6 i br. 7 gdje se također našlo ostataka tekstila. U grobu br. 6 nađene su, uz ostalo, »fibule zaodjevene navlakam od tkanine, koje su se još dijelom sačuvale«,²⁴ a u grobu br. 7, pored nogu pokojnika ostruge i odgovarajući dijelovi pribora za zakopčavanje su »tkaninim navlakama providene«.²⁵

¹⁷ N. Bruck Auffenberg, *Dalmacija i njena narodna umjetnost*, Beč 1911, 30, tab. 20.

¹⁸ F. Radić, *Grobna raka iz starohrvatske biskupske bazilike Sv. Marije u Biskupiji kod Knina*, i u njoj nađeni mrtvački ostanci, SHP, god. II, br. 2, Knin 1896, 71.

¹⁹ *Isti*, o. c., 75.

²⁰ *Isti*, o. c., 71.

²¹ *Isti*, *Srebrene ostruge i saponi iz staro-hrvatskog groba u biskupskoj bazilici Sv. Marije u Biskupiji kod Knina*, SHP, god. II, br. 1, Knin 1896, 5.

²² *Isti*, *Mrtvački ostanci iz triju starohrvatskih grobova uz ruševine biskupske bazilike Sv. Marije u Biskupiji kod Knina*, SHP, god. III, br. 1, Knin 1897, 31.

²³ Upisano pod inv. br. 569 u Inventarnu knjigu arheoloških spomenika Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu.

²⁴ F. Radić, o. c., 31.

²⁵ *Isti*, *Mrtvački ostanci nađeni u prostu grobu na starohrv. groblju uz biskupsku baziliku Sv. Marije u Biskupiji kod Knina*, SHP, god. II br. 3, Knin 1896, 143.

Vrijeme koje je proteklo od trenutka polaganja u grob pa do njegova otkri-
vanja uništilo je, naravno, u velikoj mjeri tekstilne tvorevine. Međutim, saču-
vani ostaci fragmenata izrađenih *macramé* tehnikom, upućuju na njihovu ukra-
snu funkciju u odjevnoj opremi uglednih dostojanstvenika.

Od osobitog je značenja i novac bizantinskog cara Konstantina V. Kopro-
nima i njegova sina Lava IV. (751—775). Novac je nađen u grobovima br. 6
i br. 7 kao *obolus* pokojnika. Međutim, tog solidusa nema u grobu iz kojeg
potječe naš fragment 1, ali dio inventara ovog groba je i nož tipa *scramasax*
iz IX. stoljeća.²⁶ Karolinške ostruge, koje su nađene u svim tim grobovima, a
potom i bojni nož, vremenski determiniran, upućuju na zaključak da su tek-
stilni ostaci koje sam istraživala iz IX. stoljeća.

Fragment 4 otkriven je u selu Plavno, gdje je otkriveno više različitih arheo-
loških nalaza. Tako na primjer italsko-ostrogotska fibula iz prve trećine VI.
stoljeća,²⁷ te karolinško oružje²⁸ i razne ostruge iz XIV, čak do XVIII—XIX.
stoljeća,²⁹ što izlazi iz okvira ovog razmatranja. Neki od navedenih predmeta
potječu iz zatvorenih grobnih cjelina, dok su ostali nađeni izvan njih. Budući
da je fragment 4 nađen izvan grobne cjeline, ona ne može poslužiti za dati-
ranje. Taj se fragment može vremenski odrediti samo na temelju tehnoloških
i likovnih osobina, pa ga priključujem ostalim koje sam ovdje obradila.

Moguća namjena tekstilnih fragmenata

Našla sam da su sva četiri fragmenta tvorbe mrežaste fakture u *macramé*
tehnicu, i to u stilskom stadiju mekanog poluuzlanja. Iz te jednake fakture pro-
izlazi da su sva četiri fragmenta služili istoj funkciji kojoj je odgovarala upra-
vo takva lagana mrežica nježne teksture. Kakav je bio predmet koji se sastojao
od takve mrežice, na to fragmenti ne daju odgovora; to su i suviše mali ostaci
nekadašnjih predmeta da bi im se, po njima, mogla odrediti prvotna funkcija
i upotreba u životu. Ali da su bili u službi dekora ili su činili dio nakita, to je
sigurno. Iz opreme i nakita u srednjem vijeku poznato je kako su mrežice,
svilene i zlatne, služile u ženskoj garderobi osobito u oglavlju. Budući da ar-
heološki nalazi iz kojih potječu sva četiri fragmenta nisu identificirani kao
izrazito ženski ukopi, to se funkcija fragmenata ne može sa sigurnošću odrediti
s upotrebom mrežice na ženskoj kosi. Koju je ulogu pozlaćena nježna mrežica
u *macramé* tehnici imala u nekom muškom opremanju, ne može se iz ovih
veoma oskudnih fragmenata ni naslutiti. Sigurno je jedino to da je takva ukra-
sna mrežica bila u upotrebi u vrijeme koje je determinirano nađenim metal-
nim predmetima u zatvorenim grobnim cjelinama.

²⁶ D. Jelovina, Starohrvatske nekropole, Split 1976, 122.

²⁷ S. Gunjača, o. c., I, 135; Z. Vinski, O rovašenim fibulama Ostrogota i Tirinžana
povodom rijetkog tirinškog nalaza u Saloni, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu,
3. ser., sv. VI—VII, Zagreb 1972—73, 195, tab. V, 48.

²⁸ D. Jelovina, o. c., 94, 116 i d., tab. LXIX—LXXII.

²⁹ S. Gunjača, o. c., II, 18.

Résumé

QUATRE FRAGMENTS DE TISSU DU HAUT MOYEN AGE

Au Musée des Monuments archéologiques croates de Split sont conservés, outre de précieux fragments de sculpture ornementale, des bijoux, des armes, des instruments et outils, ainsi qu'un certain nombre de restes de tissu datant du Moyen Age.

L'auteur a mis à part quatre fragments de textile: les fragments 1, 2 et 3, provenant du site archéologique de Crkvina, à Biskupija près de Knin, et le fragment 4 provenant du village de Plavno. Ce choix a été fait à cause des ressemblances entre les fragments, qui conduisent aussi à leur parenté de style et d'époque.

En essayant de déterminer l'époque à laquelle appartiennent les fragments de tissu en question, l'auteur s'est appuyée sur des objets découverts en même temps qu'eux à l'occasion de fouilles archéologiques. C'est ainsi, par exemple, que dans la tombe no 4 — faisant partie de la nécropole paléocroate de Crkvina — le fragment de tissu no 4 a été trouvé en même temps que des éperons du type carolingien et qu'un couteau de combat du type scramasax, du IXe s.

D'après les données, modestes mais assez intéressantes, liées à la trouvaille des fragments de tissu 2 et 3, l'auteur suppose qu'ils proviennent du sarcophage en pierre qui était situé dans le narthex de l'église médiévale Sv. Marija (Ste-Marie) des IXe—Xe s., qui se trouve également à Crkvina. Et ces restes de tissu accompagnaient des éperons carolingiens dorés, très joliment décorés, du IXe s. et des pièces de monnaie de l'Empereur byzantin Constantin V Copronyme et de son fils Léon (741—775).

Etant donné que le fragment no 4, provenant du village de Plavno, a été trouvé dans la terre, hors d'une tombe, avec un matériel archéologique daté de la période s'étendant du VIe au XIVe s., on ne peut déterminer avec certitude son origine quant au temps. Cependant, d'après l'apparence plastique et la décomposition du procédé de travail de la texture — l'auteur est d'avis que l'âge de ce fragment de tissu est le même que celui du fragment de Crkvina, à Biskupija près de Knin (fragment 2).

D'après la décomposition du procédé de travail de la texture, l'auteur indique la méthode de tissage des filaments dorés parallèles, l'application de demi-noeuds dans le cas des fragments 1, 2, et la technique du macramé et des noeuds de bord du fragment 3. Cependant, pour ces restes de tissu décoratif de structure délicate et à transparence de dentelle, les dimensions et l'emploi sont encore inconnues.